

Een voltreffer in Maastricht

Plots stond ze daar, 'in levenden lijve' te stralen in de stand van een New Yorkse kunsthandel op de TEFAF in Maastricht.

Voor Peter te Poel, oud-conservator van het Bonnefanten, was het een onverwachte ontmoeting met een rijk geklede dame, die hij al bijna twintig jaar kende via een tweetal foto's in een veiling-catalogus. Bij het zien van die afbeeldingen wist hij indertijd al meteen wie de maker moest zijn.

NIEUWE AANWINST

Rijk geklede vrouw

Jan van Steffeswert

1510. Buxushout, H 18,2 cm

Bijdrage: € 60.000, waarvan

€ 35.000 uit het Themafonds

Beeldhouwkunst en € 25.000 uit

het Schoufour-Martin Fonds

BONNEFANTEN, MAASTRICHT

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Themafonds Beeldhouwkunst en haar Schoufour-Martin Fonds) en de BankGiro Loterij

Het miniatuurbeeld van buxushout is gedateerd A° 1510 en voorzien van een - niet eigenhandig - monogram van Albrecht Dürer (1471-1528) en de letters P en K. In de catalogus waarin het beeld voor het eerst is afgebeeld en ook in die van de TEFAF van 2020 werd het beschreven als vroeg 17de-eeuws en van Duitse origine. Maar al bij de eerste aanblik van de beide afbeeldingen was het voor mij duidelijk: gezien de karakteristieke stijl moest deze kleine, parmantige dame van de hand zijn van de Maastrichtse beeldsnijder Jan van Steffeswert (ca. 1460-in of na 1539).

De vrouw vertoont uitgesproken familietrekken met andere werken van Jan van Steffeswert, in het bijzonder met de acht keer grotere beelden van Maria Magdalena in de Sint-Matthiaskerk in Maastricht en de gesigneerde Balbina uit 1526 in de Sint-Nicolaaskerk in het Duitse Millen. Bovendien zijn er opvallende stilistische overeenkomsten met de gesigneerde Maria Magdalena die het Bonnefanten in 2002 met steun van de Vereniging Rembrandt heeft verworven. Met name de wat ronde gezichtsvorm met de vrij spitse neus, de glimlachende, iets tuitende mond en de licht vooruitstekende kin met kleine onderkin is typerend. Andere kenmerkende details zijn de manier waarop het haar in een staart vanuit de kap over de schouders en rug valt, de zware plooi van de kleding en de rijk versierde, modieuze kap.

Kortom, dit topstukje toe te kunnen voegen aan de Van Steffeswert-verzameling in het Bonnefanten was een uitgelezen kans. En... we hadden het geluk aan onze kant: de aankoop was na een bliksemactie - mede dankzij de genereuze steun van de Vereniging Rembrandt - op de allereerste TEFAF-dag al een feit.

Signatuur IAN

Kort na de aankomst in het museum onderging het beeldje een inspectie door Arnold Truyen van de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) in Maastricht. Tot onze grote verrassing kwamen bij het verwijderen van aanslag en stof de letters IAN op een boord van het gewaad tevoorschijn. Daarmee was mijn eerdere toeschrijving op stilistische gronden voor de volle 100% bevestigd.

Detailfoto's: Arnold Truyen

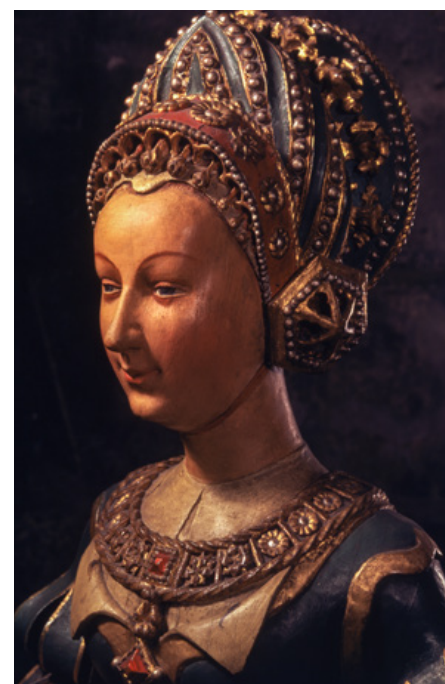

Foto: Karel van Straaten

Maria Magdalena (detail)

Jan van Steffeswert

1520-25. Eikenhout met 19de-eeuwse

polychromie, H 150 cm

SINT-MATTHIASKERK, MAASTRICHT

De letters IAN op de boord van het gewaad

Het beeldje van de rijk geklede vrouw is het vijftiende bekende gesigeneerde werk van Jan van Steffeswert, waarvan er nu vier in de collectie van het Bonnefantent zijn. Dat een kunstenaar al omstreeks 1500 zijn werk signeert, is op zichzelf al zeldzaam te noemen, maar van geen enkele beeldsnijder uit de Lage Landen is een dusdanig groot aantal gesigeneerde werken overgeleverd. Jan dateerde zijn beelden ook meermaals. Uit dezelfde tijd als dit beeld stamt nog een ander buxusbeeld van Jan van Steffeswert, een Madonna voorstellend, dat zich in een Engelse verzameling bevindt. Ook dit werk lijkt bewust niet gepolychromeerd (beschilderd) om de fraaie, geelbruine kleur en het gladde oppervlak van het buxushout tot zijn recht te laten komen.

Door het geringe formaat is het verleidelijk het beeldje in de hand te nemen om het minutieus uitgewerkte snijwerk van alle kanten te kunnen bekijken. Geen wonder, dat dergelijke verfijnde buxus-sculptuurtjes zeer in trek waren in aristocratische kring en bij andere belangrijke verzamelaars. Over de opdrachtgever van dit beeld tasten we helaas in het duister, evenmin is bekend wie de vrouw precies voorstelt en of zij een seculiere of religieuze betekenis heeft, omdat een attribuut ontbreekt.

VAN KUNSTKABINET NAAR MUSEUM

In de loop van de geschiedenis moet het kleinood meer dan eens van verzameling of kunstkabinet zijn gewisseld. De vraag is wie en wanneer het monogram van Albrecht Dürer en de *F van fecit*, op het voetstuk heeft laten aanbrengen, en wat de motieven daarvoor zijn geweest. Hetzelfde geldt voor de tot dusver niet nader te identificeren letters P en K.

In de catalogus uit 1979 waarin het beeldje voor het eerst is beschreven, gingen de auteurs ervan uit dat het is vervaardigd tijdens de zogenaamde 'Dürer-Renaissance' (ca. 1570-1630) door een anonieme Duitse kunstenaar, mogelijk met de initialen PK. Vaststaat dat in deze periode vele sculpturen zijn gemaakt die teruggrijpen op prenten van de beroemde kunstenaar en waarop veelal diens bekende monogram prijkt.

Dat het monogram rond deze tijd op de sokkel van het beeldje Van Steffeswert werd aangebracht, is dan ook aannemelijk. Naar de redenen kunnen wij slechts gissen. Mogelijk hebben parallellen met de rijke aankleding van vrouwenfiguren in Dürers prenten hiertoe aanleiding gegeven, en meende een toenmalige verzamelaar of handelaar dat dit beeld van of naar ontwerp van Dürer zelf kon zijn. Daarnaast is het denkbaar dat het monogram als bewuste vervalsing is aangebracht om de verkoopwaarde van het werk te verhogen.

Knielende Maria Magdalena

Jan van Steffeswert
1525. Walnoothout,
latere polychromie en
vergulding, H 28,5 cm
BONNEFANTEN,
MAASTRICHT

Aangekocht met steun
van de Vereniging
Rembrandt in 2002

De ontdekking van de signatuur maakt deze aankoop tot een voltreffer die zijn weerga niet kent

Stijn Huijts, directeur Bonnefanten

Er is echter nog een derde mogelijkheid. Het monogram van Dürer is ook aangetroffen op veel oudere beeldjes, die uit ca. 1430/40 dateren - en dus evident niet van diens hand zijn. Dat doet vermoeden dat trotse eigenaren dit monogram op bestaande beelden lieten aanbrengen als een soort keurmerk. Het later aangebrachte Dürer-‘stempel’ benadrukte het verworven hoge niveau van artistieke vaardigheid, die stond voor een deugd, oefening baart immers kunst. Het Dürer-monogram ontwikkelde zich zo tot een kwaliteitszegel, waarmee de collectionneur een van zijn favoriete stukken een prominente plaats in zijn studiolo (studeervertrek) of kunstkabinet kon toebedelen.

Na een eeuwenlange tocht langs kunstkabinet en kunsthandel heeft de charmante dame van Jan van Steffeswert de weg naar haar geboortestad Maastricht teruggevonden. De gelegenheid om het kleinood te bewonderen is in het Bonnefanten niet slechts voorbehouden aan een bevoorrechte enkeling zoals voorheen. Integendeel, voortaan kan iedereen in het museum genieten van dit staaltje meesterschap van Meester IAN. \

Peter te Poel

Oud-conservator Bonnefanten

Het monogram van
Albrecht Dürer met de F
(fecit) op het voetstuk

De betekenis van de
letters P en K is nog altijd
onopgehelderd

Literatuur

P. te Poel et al., *Op de drempel van een nieuwe tijd. De Maastrichtse beeldsnijder Jan van Steffeswert (vóór 1470-na 1525)*, Bonnefantenmuseum Maastricht 2000, pp. 234-39, cat. 38, 39.

P. te Poel en A. Truijten, 'Jan van Steffeswert nog beter uit de verf. Signatuur ontdekt op het Balbinabeeld uit Millen', in *De Maasgouw*, 122 (2003), 1, pp. 3-14.

P. te Poel, 'Maria Magdalena. Jan van Steffeswert (ca. 1460-1530)', *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* 13 (2003), 1, pp. 10-12.

F. Scholten, 'Statuettes, 'taillée en bois bien fecté'', in F. Scholten (ed.), *Small wonders. Late-gothic boxwood micro-carvings from the Low Countries*, Rijksmuseum Amsterdam, 2016, pp. 428-513.